

AVRUPA MENŞELİ İSKAMBİL KARTLARINDAKİ TÜRK TASVİR ÖRNEKLERİ

Mert ŞAHİN¹

Özet

Oyun, herhangi bir türe ait yavrunun annesi dışındaki bir başka canlı ile kurduğu ilk iletişim aracıdır. Oyunlar başlangıçta birebir münasebet ile gerçekleşirken daha sonraki süreçte oyuna çeşitli araçlar dahil olmuştur. İskambil kartları da bu araçlardan biridir. İskambil kartlarının Çin’de ortaya çıkması ve Avrupa’ya olan serüveni sırasında, Çin’de çıktığı halinden biraz değişim göstermiş ve antik satrancın oyuna dahil olmasıyla günümüzdeki deste oluşmuştur. İskambil oyunları, rastlantı unsuru tamamen dışlanmadığından, masa oyunlarından farklıdır. İskambil oyunları şans oyununa yaklaştıkları ölçüde, temayül olarak zar oyunları türüne yaklaşmaktadır. İlk etapta kulüp ve halka açık müsabaka halinde oynanmaya pek imkân vermemiş, entelektüel bir faaliyet olarak kalmıştır. Buna karşın, düşünme gerektiren iskambil oyunları gelişmeye başlamıştır. Oyuncuların bu gelişmeyi takip edebilmesi için çeşitli yayınlar yapılmıştır.

Bu çalışmada, Çin’de ortaya çıkan kartların Avrupa’ya olan yolculuğu ve yolculuk sırasındaki gösterdiği değişimlere değinilmiştir. XV. – XIX. yüzyıllar arasında PW monogramlı usta, Peter Flötner, Jost Amman, Hall & Banks ve Ludlow and Company ve De Marchi gibi çeşitli sanatçıların Avrupa’nın muhtelif kentlerinde basılmış olan kartlar konunun esas çerçevesini oluşturmuştur. Yukarıda zikredilen sanatçıların oluşturdukları kartlardaki tasvirler sanat tarihi disiplini açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca kompozisyon portreleri kökeni ve etkilendiği önceki çalışmalar, şahsiyetlerin giyim kuşam özellikleri ve giyim kuşamdaki problemlerin sebeplerine dair açıklamalar yapılmıştır. İskambil kartlarındaki Türk tasvirlerinin Avrupa’daki Türk imgesine olan katkısı hakkında bilgiler ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Oyun, İskambil Kartları, Türk Portreleri, Baskı Resim

¹ Uzman Sanat Tarihçisi, mertsahinms@yahoo.com Ankara / Türkiye

EXAMPLES OF TURKISH DEPICTIONS ON PLAYING CARDS OF EUROPEAN ORIGIN

Abstract

The game is the first means of communication that a baby belonging to any species establishes with another living being other than its mother. While the games initially took place with a one-on-one communication, various tools were included in the game in the later process. Playing cards are one of these tools. During the emergence of playing cards in China and their adventure to Europe, it has changed a little from the way it emerged in China and the modern deck has been formed with the inclusion of ancient chess in the game. Card games differ from board games in that the element of coincidence is not completely excluded. To the extent that card games approach the game of chance, they approach the genre of dice games as a tendency. In the first place, it did not give much opportunity to play as a club and public competition, and it remained an intellectual activity. In contrast, card games that require thinking have begun to develop. Various publications have been made so that players can follow this development.

In this study, the journey of the cards that appeared in China to Europe and the changes they showed during the journey were discussed. Between the 15th and 19th centuries, the cards printed in various cities of Europe by various artists such as PW monogrammed master, Peter Flötner, Jost Amman, Hall & Banks and Ludlow and Company and De Marchi have formed the main framework of the subject. The depictions on the cards created by the artists mentioned above have been evaluated in terms of the discipline of art history. In addition, explanations have been given about the origin of the compositional portraits and the previous studies that influenced them, the clothing characteristics of the personalities and the causes of the problems in the clothing. It includes information about the contribution of Turkish depictions on playing cards to the Turkish image in Europe.

Keywords: Game, Playing Cards, Turkish Portraits, Printmaking

1. GİRİŞ

Oyun, eğlence için yapılan ve ekseriyetle müsabaka ve rekabet içeren evrensel bir olgudur (Encyclopaedia Britannica Editörleri, 2022). Oyun alanındaki araştırmaları ile tanınan Johan Huizinga, *Homo Sapiens* (Akıllı İnsan) ve *Homo Faber* (İmalat Yapan İnsan) terimlerine bir ek olarak oyun oynayan insan manasına gelen *Homo Ludens* terimi bilim dünyasına kazandırmıştır (J. Huizinga 2006: 13). Huizinga'ya göre oyun en basit hallerinde bile tamamen fizyolojik bir olgudan çok yaşamın doğrudan gereksinimlerinin üstünde bir anlam taşımakta olup, egemenlik ve yarışma ihtiyaçlarını gerçekleştirilmeye yönelik yatkınlığı aramaktır (2006: 16 - 18). Zaman içinde geliştirilen oyunlara araç-gereçler dahil edilmiş ve bu sayesinde kimi zaman tek başına, kimi zaman da bir başka oyuncu ile oyun oynama fırsatı meydana gelmiştir (M. And 2012: 138).

İskambil kartları, numaralandırılmış ve resimli olarak imal edilen, oyun, fal veyahut da kehanet için kullanılan oyun araç-gereçleridir (D. Parlett 2022). İskambil kartları, M.S. IX. yüzyılda Çin'de ortaya çıkmıştır (A. Lo 2000: 390). Çin coğrafyasında iskambil kartlarına ve domino taşlarına *p'ai* ismi verilmekte olup oynayış şeklinde temel bir fark bulunmamaktadır (W.H. Wilkinson 1895: 61). Çin tarihinde, bilinen en eski iskambil kartı bahsi, M.S. IX. yüzyılda döneminin tarihçisi olan Su-E tarafından aktarılmıştır ve bu bilgilere göre Tang Hanedanından İmparator Yizong'un kızı olan Prenses Tongchang, eşinin ailesi olan Wei klanının mensuplarıyla iskambil oyunu oynadıklarından bahsedilmektedir (A. Lo 2000: 390).

Çin'de ortaya çıkan kartlar, Moğollar vasıtası ile Asya ile Arap coğrafyasına yayılmıştır (Needham ve Tsuen-Hsui 1985: 48-309-310) (W.H. Wilkinson 1895: 64). Ancak Çin'de domino benzeri olan oyun, yayılım müddetinde değişim göstermiş ve Hindistan'da ortaya çıkan, satrancın ilk hali olan *Chaturaji*² oyunundan bazı hususlar iskambil kartlarına dahil olmuştur (W.A. Chatto 1848: 16-24). Chaturaji oyunu, altmış dört kareden oluşan bir satranç tahtası üzerinde kırmızı, yeşil, sarı ve siyah renkte olan sekizlerden dört takım taş, zar ve dört adet oyuncu eşliğinde oynanan bir oyundur (S. Culin 1898: 857-858). Her takım, kral, fil, at, gemi ve dört adet piyadeden oluşmaktadır (E. Falkener 1892: 119-130). Chaturaji oyu-

² Krishna-Dwaipayana Vyasa'nın Mahabharata destanında ve El-Bîrûnî'nin Tahkiku Ma Li'l-Hind isimli eserinde Chaturaji oyunundan bahsedilmektedir.

nundaki dört takım ve oradaki ayrıcalıklı taşlardan bazıları, iskambil kartlarındaki desteye dahil olmuştur (H. Rosenfeld 1960: 24-35). Bu birleşim, Hindistan ve İran coğrafyasında gerçekleşmiş ve iskambil kartlarına ayrıcalıklı özellikleri olan kral ve vezir kartları girmiştir (M. Dummett 1980: 34-58). Günümüzdeki destelerde üç adet ayrıcalıklı kartın desteye dahil olması, Memlüklü devrindeki Mısır' da vuku bulmuş, kral, vezir ikilisine üçüncü bir kart olarak vezir naibi kartı desteye eklenmiştir (1980: 40-65).

Memlüklü devrinde iskambil kartlarına *Gencefe* ismi verilmiştir (L.A. Mayer, 1971: 1-56) (Şekil 1). Memlüklü iskambil kartlarında dirhem, kılıç, cevgan sopası ve kupadan oluşan dört adet takım ve malik, naip ve ikinci naip isimli ayrıcalıklı kartlar bulunmaktadır (Dummett ve Abu-Deeb 1973: 107-108). İbn Tağrıberdî' nin XV. yüzyılda yazdığı *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire* isimli eserinde Memlüklü Sultanı Şeyh el-Mahmudi' nin para için gencefe isimli oyunu para karşılığında oynadığını belirtmiştir (R. Leyden 1982: 4). İbn Tağrıberdî' nin verdiği bu bilgi Şeyh el-Mahmudi devrinde, gencefe kartlarının Mısır' da yaygın olarak oynadığını kanıtlar niteliktedir.

Şekil 1: Memlûklü İskambil / Gencefe Kartları No.1³ (Keir, 2022) No2 A-B-C-D⁴ (Historical Playing Cards., 2022)

İskambil kartlarının Avrupa'ya olan yolculuğu ticaret ile mi yoksa savaşlar sırasında mı olduğuna dair net bir bilgi olmasa da Dominiken rahip Johannes 1377 yılında kartların, *Sarazen*⁵ ülkelerinden geldiğini belirtmiştir (T.B. Husband 2015: 14) (M. Dummett 1980: 11) (W.A. Chatto 1848: 69-70). Rahibin aktardıkları ışığında kabul edilen görüş Sarazen olarak tanımlananlar kuvvetle muhtemel Memlûklüler olmalıdır. İskambil kartlarının isimleri, Memlûklü destesindeki Naip kartlarından alınmış ve İtalya'da *Naip*, İspanya'da *Naipes*, Fransa'da ise *Nahipi* ismiyle anılmışlardır (E.S. Taylor 1865: 37-38). İskambil kartlarının Avrupa'daki yayılım sürecindeki süratin en büyük sebebi hiç şüphesiz ki matbaadaki seri üretim ve bu seri üretime bağlı olarak kartların bir ticaret unsuru olmasıdır (T.L. Vinne 1876: 89-92).

2. KATALOG

Tavşan takımının kral kartı (Şekil 2) bilinen en eski Türk tasvirini barındıran karttır. PW monogramlı usta tarafından Köln'de bakır baskı tekni-

³ Keir Koleksiyonunda muhafaza edilen kupa sekizlisi olan kart, XIII.yüzyıla tarihlenmektedir.

⁴ Topkapı Sarayı Müzesinde muhafaza edilen XV.XVI.yüzyıldan kalma destenin malik kartlarıdır.

⁵ Hristiyan olmayan insanlar manasında kullanılmıştır.

ği ile 1499-1503 yılları arasında yapılmıştır. Sultan, şahlanmış at üzerinde profilden, sakallı ve bıyıklı olarak resmedilmiştir. Sultanın elinde asa, belinde kılıç, başında ise börk-i horasani denen taylasanlı sarığı bulunmaktadır.  zerinde desensiz bir Őalvar, kapitoneli i  kaftan ve kapani evari k rkl  dış kaftanı olup kolları eteğe kadar uzanmaktadır.

Şekil 2: PW Monogramlı Ustanın Tavşan Takımı Kral Kartı
(The British Museum, 2022)

Tavşan takımının jack / bacak kartında bir yeniçeri tasviri bulunmaktadır (Şekil 3). PW monogramlı usta tarafından Köln'de bakır baskı tekniği ile 1499-1503 yılları arasında yapılmıştır. Yeniçeri,  b b l  dört profilden ayakta ve hareket halinde bıyıklı olarak resmedilmiştir. Yeni erinin elinde oku, belinde kılıcı, sırtına geçirilmiş yuvarlak kalkanı ve başında yeniçeri b rk  bulunmaktadır.  zerindeki i  ve dış kaftanın yakası dıŐa doğru açılmış vaziyette ayağında ise yakalı çizmeleri yer almaktadır.

Şekil 3: PW Monogramlı Ustanın Tavşan Takımı Jack / Bacak Kartı
(The British Museum A, 2022)

Tavşan takımının jack / bacak kartında bir Türk askeri tasviri bulunmaktadır (Şekil 4). PW monogramlı usta tarafından Köln’de bakır baskı tekniği ile 1499-1503 yılları arasında yapılmıştır. Asker, profilden, ayakta ve hareket halinde bıyıklı olarak resmedilmiştir. Askerin elinde ok ve yay, belinde kılıç ve sadak, sırtında kalkan ve başında sarık bulunmaktadır. Üzerinde kapitoneli iç kaftan ve üzerine giydiği dış kaftanı olup kolları eteğe kadar uzanmaktadır.

Şekil 4: PW Monogramlı Ustanın Tavşan Takımı Jack / Bacak Kartı
(The British Museum B, 2022)

Kupa takımının kral kartında Osmanlı sultanı ve askerinin var olduğu bir kompozisyon yer almaktadır (Şekil 5). Peter Flötner tarafından Nürnberg’de ağaç baskı ve sulu boya tekniğinde 1540 yılında yapılmıştır. Sultan ve askeri bir ordugahın önünde bebekleri katlederken tasvir edilmiştir. İncil’de bahsi geçen Hirodes’in Masumların Katline gönderme yapılarak, Türklerin zulmünden bahsedilmiş, Hristiyanlık tarihinin ilk dönemlerindeki düşman ile kartın yapıldığı dönemdeki düşman olarak görülen Türkler aynileştirilmiştir. Sultan, profilden, sakallı ve bıyıklı olarak resmedilmiştir. Sultanın elinde asa, belinde kılıç başında ise börk-i horasani denen sarığı bulunmaktadır. Üzerinde kolları eteğe kadar uzanan, yakası geriye doğru açılan bitkisel motifli ve çaprast düğmeli kaftanı bulunmaktadır. Bebeklere kılıcıyla hamle yapmak üzere olan askerinde ise pelerinvari bir kaftan ve düz tepeliğe sarılmış kaftanı bulunmaktadır.

Şekil 5: Peter Flötner’in Kupa Takımı Kral Kartı
(The Metropolitan Museum of Art, 2022)

Kupa takımının kral kartı olarak Osmanlı sultanı tasvir edilmiştir (Şekil 6). Jost Amman tarafından Nürnberg’de ağaç baskı tekniği ile 1588

yılında yapılmıştır. Sultan, şahlanan bir at üzerinde üç bölü dört profilden bıyıklı olarak resmedilmiştir. Sultanın sol elinde kadeh / kupa tutarken, diğer eliyle atın dizginlerinden tutmaktadır. Sultanın başında tepeliğe eklenmiş bir tacın olduğu sarık bulunmaktadır. Hem sultanın kaftanı hem de atın koşum takımı Osmanlı giyim kuşam geleneğinden uzak olmasına rağmen, atın kuyruğu, Türk geleneğinde olduğu gibi düğümlemiş vaziyettedir.

Şekil 6: Jost Amman'ın Kupa Takımı Kral Kartı
(The British Museum C, 2022)

İskambil kartı muhafaza kutusu (Şekil 7) Hall & Banks ve Ludlow and Company tarafından olarak Londra'da ağaç baskı tekniği ile 1800 yılında yapılmıştır. Kutu üzerinde bir kemer formu içerisine yerleştirilmiş vaziyette yarım boy portre bulunmaktadır. Portrenin yanında *Great Mogul* yazısı olsa da portredeki zat Babür devri giyim kuşamından uzaktır. Hükümdar üç bölü dört profilden, bıyıklı ve küpe takmış vaziyette resmedilmiştir Hükümdarın başında mücevherli ve tüy sorguçlu, taylasanlı sarığı bulunmaktadır. Hükümdarın üzerindeki kıyafet tam olarak belli olmasa da desenli olarak resmedildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 7: Hall & Banks ve Ludlow and Company Tarafından Üretilen İskambil Kartı Muhafaza Kutusu (The British Museum D, 2022)

Maça takımının jack / bacak kartı üzerinde Osmanlı sultanı tasvir edilmiştir. De Marchi tarafından Milano’da bir iskambil kartının eskizi olarak el ile çizme suretiyle XIX. yüzyılda yapılmıştır. Çift yönlü olarak tasarlanan kartta Sultan, profilden bıyıklı ve küpe takmış vaziyette resmedilmiştir. Sultanın elinde kılıç, sırtında sadak, başında ise düz tepeliğe sarılmış bir sarığı bulunmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: De Marchi’nin Maça Takımı Jack / Bacak Kartı (The British Museum E, 2022)

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

PW monogramlı ustanın 1499 – 1503 yılları arasına tarihlenen, bilinen en erken Türk tasvirli iskambil kartlarını hazırlarken kendine kılavuz olarak Albrecht Dürer’ in muhtelif eserlerindeki Türk tasvirlerinden etkilendiği kuvvetle muhtemeldir (Şekil 2-3-4) (D. Hoffmann 1974: 1-58). Her iki sanatçının da ortak noktası Almanya’nın Köln kentidir. PW Monogramlı ustanın Köln kentinde yaşadığı ve eserlerini burada imal ettiği bilinmektedir (M. Lehrs, 1930: 250-264). Albrecht Dürer’in muhtelif eserlerinde Köln şehrinden manzaralar olduğu gibi, birkaç kez de şehirde bulunduğu bilinmektedir (J.C. Hutchison 1990: 30-36). Usta PW, iskambil kartlarının eskizlerini hazırlarken, Albrecht Dürer’in 1498 tarihinde basılan *Apocalypse* isimli eserindeki çeşitli Türk tasvirlerinden etkilenmiş olmalıdır (Şekil 9) (Ö.F. Parlak 2017:90) (G.Bartrum 2002: 126).

Şekil 9: Albrecht Dürer’in 1498 Tarihinde Basılan *Apocalypse* İsimli Serisindeki Babil’in Fahişesi Sahnesinden Kesit (The British Museum F, 2022)

Peter Flötner'in iskambil kartlarını 1540 yılında resmetmiş ve Osmanlı sultanını Masumların Katli esatiriyle aynileştirmiştir (Şekil 5) (T.B. Husband 2015: 103-104). Flötner' in kartındaki tasvir en yakın tarihli Türk tasvirleriyle birebir uyum içerisinde değildir. Flötner' in destesindeki sultan tasviri kendisinden daha sonra yapılmış bazı eserlere benzerlik göstermektedir. Bunlardan ilki Guillaume Rouille' nin 1553 yılında yayınladığı *Promptuarium Iconum Insigniorum* isimli eseridir. Eserde yazıldığı döneme kadar çeşitli alanlarda öne çıkmış ve tanınan şahsiyetlerin portreleri bulunmaktadır. Portreler, antik dönem sikkelerinden esinlenilerek yapılmıştır. Ayrıca eser en eski Osmanlı portre dizisini de bünyesinde bulundurmaktadır (G. Rouille 1553). Ancak Rouille ne yazar ne de ressam olmamasına rağmen iyi bir yayıncı olarak eserin yazıldığı döneme kadar muhtelif eserlerdeki portreleri toplayıp kendisine mal etmiştir. Rouille' nin portreleri kendine mal etmesi, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu baş mimarı ve saray ressamı Jacopo Strada tarafından *küstahlık ve cahillik* olarak nitelendirilmiştir. Julian Ruby bu niteleme üzerine, Rouille' nin Osmanlı portrelerini Francesco Sansovino ve Niccolo Nelli ortaklığıyla yapılan 1567 tarihli portreleri yayınlanmadan önce eserinde kullanmış olabileceği veyahut da Venedik kökenli günümüze ulaşamamış başka bir kaynaktan almış olabileceği konusunda kanaat bildirmektedir (J. Ruby 2000: 138-141). Flötner' in kartı, Ruby'nin ikinci görüşünü kuvvetlendirmektedir. 1546 yılında vefat eden Peter Flötner 1530'lu yıllarda İtalya'ya gitmiştir (A.Haupt 1904: 40-41). Her iki eserin yayın tarihinden önce cereyan eden seyahat sırasında Rouille, Sansovino ve Nelli' den önce günümüze ulaşamadığı düşünülen Venedik kökenli portre dizisini görmüş olabileceğinin yanı sıra kendisine prototip olarak seçmiş ve eserin yapım aşamasında kılavuzluk etmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Şekil 10: Guillaume Rouille'nin 1553 Tarihli *Promptuarium Iconum Insigniorum* Eserindeki Osman Gazi Portresi (Rouille, 1553, s. 180)

Şekil 11: Francesco Sansovino ve Niccolo Nelli 1567 Tarihli Osmanlı Soyağacındaki Osman Gazi Portresi (The Art Gallery of South Australia, 2022)

Jost Amman'ın iskambil kartı 1588 yılında Nürnberg'de yapılmıştır (Şekil 6) (F.M. O'Donoghue 1901: 94). Amman kartı tasarlarken, Philipp Lonicer ile birlikte 1578 yılında hazırladığı *Chronicorum Turcicorum* isimli eserindeki Orhan Gazi portresini kendisine prototip olarak kullanmıştır (Şekil 12). Amman, *Chronicorum Turcicorum* isimli eserdeki portrelerin eskizlerini hazırlarken Melchior Lorck'un etkisinde hazırlandığı düşünülmektedir. Bunun sebebi, Amman ve Lorck'un eserlerindeki başlıkları, silahları, çadırları, kıyafetleri, desenleri ve atların kuyruklarının düğümlü olması vb. birçok hususta birbirleriyle olan uyumdur (Şekil 13). Lorck, 1555-1559 yılları arasında Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Ferdinand'ın elçisi olarak İstanbul'da bulunduğu

dönemde Türkleri ve Osmanlı dünyasını konu alan birçok eskiz hazırlamıştır. (E. Fischer 1964: 38-42). Amman'ın, Lorck' u prototip olarak seçmesindeki en temel sebeplerden biri elçilik vazifesinin yanı sıra her iki sanatçının yayıncısının Sigmund Feyerabend olmasıdır (M. Byran 1886: 492).

Şekil 12: Philipp Lonicer ve Jost Amman'ın Chorinocrum Turcicorum İsimli Eserindeki Orhan Gazi Portresi (Lonicer, 1578, s. 10)

Şekil 13: Melchior Lorck'un Eyerli Türk Atı (SMK Open, 2022)

Hall & Banks ve Ludlow and Company tarafından 1800'lü yıllarda hazırlanan iskambil destesi muhafaza kutusunun üzerinde *Great Mogul* ibaresine yer verilse de portredeki şahıs, Peeter II de Jode'nin XVII. yüzyılın ikinci yarısında hazırladığı Sultan İbrahim portresidir (W.H. Willshire 1879: 26) (B. Mahir 2011: 169) (Şekil 14). Hall & Banks ve Ludlow and Company isimli üreticinin *Great Mogul / Babürlü* imgesini resmetmek için Jode'nin tasvirini kullandığı açıktır. İmgelemenin böyle bir yoldan seçilmesinin temel sebebi, Müslümanların tanımının değişmesidir. Başlangıçta sarazen kelimesi ile tanımlanan Müslümanlık, daha sonraki dönemde Türklerin Avrupa üzerindeki tesiri ile birlikte Müslüman ve Türk kelimeleeri aynileşmiştir (İ.H. Danişmend, 1982).

Şekil 14: Peeter II de Jode'nin XVII. yüzyılın İkinci Yarısına Tarihlenen Sultan İbrahim Portresi (Österreichische Nationalbibliothek, 2022)

De Marchi tarafından XIX. yüzyılda yapılan jack / bacak kartında Yavuz Sultan Selim'in bir portresine yer verilmiştir. De Marchi'nin eskizi hazırlarken, Erhard Schoen, Michael Ostendorfer ve Guillame Roullie'nin eserlerindeki Yavuz Sultan Selim'in portrelerinden etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Schoen, Ostendorfer ve Roullie'nin Yavuz portrelerin-

de padişahın başında burmalı bir sarık ve kulağında küpesi olan bir imge bulunmaktadır (M. Şahin 2021: 665). De Marchi'nin kart eskizindeki kıyafet ve başlık farklılığı kartın jack / bacak kartı olması ve kral kartının önüne geçmemesi düşüncesini akla getirmektedir.

Şekil 15: Büst Portre – Erhard Schoen'in 1532 Tarihli Yavuz Sultan Selim Portresi (Meine Bibliothek, 2022), Boydan Portre – Michael Ostendorfer'in 1548 Tarihli Yavuz Sultan Selim Portresi (Meine Bibliothek A, 2022)

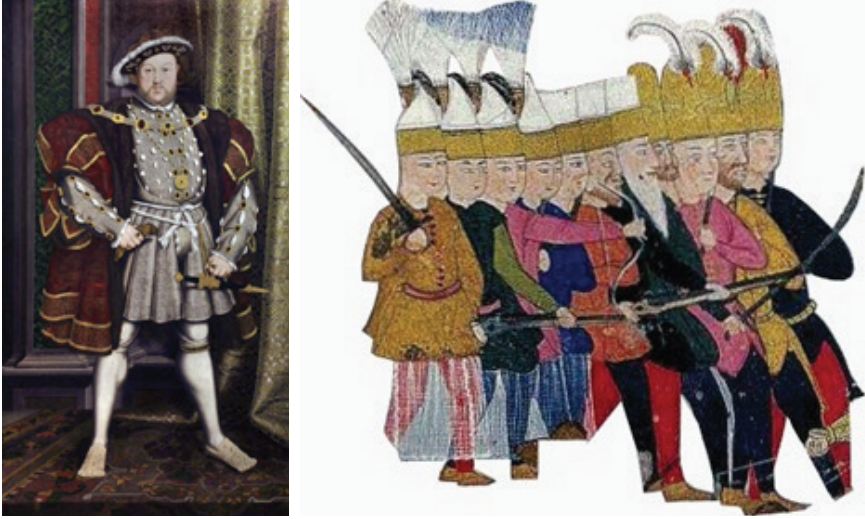
PW monogramlı usta ve Peter Flötner'in sultan tasvirlerindeki başlıklar, horasani serpuş veyahut da börk-i horasani ismiyle anılan ekseriyetle ilk dönem Osmanlı padişahlarının kullandığı başlıklarla oldukça fazla benzerliktedir (Şekil 2-5) (E. Esin, 1992: 327-328). Jost Amman'ın kartındaki tasvirindeki başlıkta tepelikli bir sarığa eklenen taç yer almaktadır. Tacın eklenmesinde sanatçıların kendi ülkelerindeki monarkların bir imgesi haline gelen tacı, Osmanlı sultanlarının imgesinin bir parçası haline getirmeleridir (Şekil 6). Great Mogul ismiyle geçen Sultan İbrahim'in başında yer alan başlık ise Osmanlı döneminde kullanılan dardağan isimli kavuktur (Şekil 7). De Marchi eskizinde yer alan sarık, geniş düz bir tepeliğe sarılmış ve genel hatlarıyla Osmanlı giyim kuşamına uyum göstermektedir (Şekil 8) (N. Bozkurt 2022: 71-72). PW monogramlı ustanın jack / bacak kartlarında yer

alan askerlerden ilkinde yeniçeri brk veyahut da skf serpuş adı verilen Osmanlı giyim kuşamına uyan başlık yer alırken diğr askerde tanımlanamayan bir başlığa yer verilmiştir (Şekil 3-4) (E. Esin 1992: 327-328).

PW monogramlı usta ve Peter Flötner' in kartlarındaki şahsiyetlerin üzerine giydikleri kaftanlar, Osmanlı giyim kuşamıyla uyum içerisinde. PW monogramlı ustanın kral kartındaki sultanın giydiği kaftan kapanievari bir kaftandır. PW monogramlı ustanın jack / bacak kartlarındaki ve Peter Flötner' in kral kartındaki şahsiyetlerin kaftanları ise, eteğe kadar uzanan ve giyilmeyen kollarıyla Osmanlı dönemindeki örneklerle oldukça fazla benzerlik göstermektedir (Şekil 16) (N. Atasoy 2020: 709-710). Ancak tasvirlerde kaftanların boylarının diz hizasında bitmesinin iki temel sebebi olabilir. Bunlardan ilki Avrupa'da XIV. yüzyıldan sonra yaygınlaşan *Hose* isimli pantolon olabileceği gibi bir diğr sebep, Osmanlı askerlerinin savaş esnasında daha rahat etmek için yarım boy kaftan giymeleri veyahut da yarım boy kaftanı olmayan askerlerinde kaftan eteklerini bellerine iliştirmelerinden dolayı gerçekleşmiş olabilir (R.H. Kemper 1977: 70-71) (Bağcı, ağman, Renda, ve Tanındı, 2006: 220-223).

Şekil 16: 1 – II. Bayezid' e Ait Olduğu Düşünülen Kapanie ve apraıtlı Kaftan (Ottoman Turkish Garment Database, 2022) 2 – Kanuni Sultan Süleyman'ın Oğlu Şehzade Bayezid' e Ait Olduğu Düşünülen Kaftan (Ottoman Turkish Garment Database A, 2022)

Şekil 17: 1537 Tarihli VIII. Henry'nin Hose İsimli Pantolon Giymiş Haldeki Portresi (National Museums Liverpool, 2022) ve 1605 Tarihli Nadir-i Divan'ından Haçova Savaşı Sahnesinden Kesit (Bağcı, Çağman, Renda, ve Tanındı, 2006: 221)

Satranç ve dama gibi masa oyunlarında ikinci olarak oyuna başlayan koyu renk taşlarda Türk tasvirlerinin görülmesi yaygındır. Ancak tamamen şansa dayalı olan iskambil destelerinde görmek biraz tuhaf, çünkü bu kartlar rastgele bir oyuncunun eline gelebilir ve karşısındaki rakibine karşı galip olabileceği gibi bu kartlar ile rakibi tarafından mağlup olabilir... Araştırma sırasında akla gelen ilk soru “Osmanlı bu oyunun bir parçası olduğundan haberdar mıydı?” idi. Günümüze intikal eden bazı Osmanlı arşiv vesikalarında, Hicri 1321 / Miladi 1903 tarihli *İslam resmini havi iskambil kağıtlarının men-i*⁶ ve Hicri 1331 / Miladi 1913 tarihli *Tasvir-i Hümayun'u ihtiva eden iskambil kağıtlarının gümrüklerce geçişinin yasaklandığı*⁷ dair bilgiler ihtiva eden vesikalar bulunmaktadır. Bu vesikaların verdiği bilgiler doğrultusunda Osmanlının bu tarz kartlardan haberdar olduğunun yanı sıra kartlardaki şahsiyetlerden bazılarının padişah olduğunun da farkındadır⁸.

⁶ ZB. / 370 – 2 – Numaralı Belge

⁷ BEO / 4135 – 310057 – Numaralı Belge

⁸ Araştırmanın konusu olan kartlar olabileceği gibi araştırmanın dışında kalan iskambil kartı örnekleri de olabilir.

Sonuç olarak matbaacıların asıl gelir kaynağını dini içerikli kitaplar oluşturmaktadır. Dini içerikli kitaplara olan ilginin çeşitli nedenlerden dolayı etkisini ve okuyucusunu kaybetmiştir. Matbaacılar asıl gelir kaynaklarındaki kaybetmesiyle birlikte tarih konulu eserler, fen bilimleri, çeşitli biyografi dizileri ve iskambil kart basımı gerçekleştirilirken, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa üzerindeki olumlu veyahut olumsuz etkileri nedeniyle de Avrupalıların ilgisi Türklerin üzerine çekilmiştir. Guillaume Rouille, Francesco Sansovino, Apperffo Bernardo Giunti, Paolo Giovio, J. Jacques Boissard, Richard Knolles ve birçok Türkler hakkında araştırma yapan ve eserler kaleme alan usta yazarların kitapları için hazırlattıkları Türk portreleri kuşkusuz Avrupa'daki Türk imgesine büyük katkı sağlamıştır. İskambil kartları üzerinde de görülen bu portrelerin ne amaçla bu kartlar üzerine işlendikleri tam manasıyla bilinmese de Avrupa'daki Türk imgesine duyulan ilginin bir sonucu olduğu aşıkardır. İskambil kartlarının çok sayıda kişiye kolay ulaşabilir olması, Avrupa'daki Türk imgesinin yayılma serüvenine önemli katkılar sunarken, bazı tasvirlerde Türklere düşman gözüyle bakıldığını da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

And, M. (2012). *Oyun ve Būgū Türk Kūltūründe Oyun Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Kūltūr Sanat Yayıncılık.

Atasoy, N. (2020). Kaftan. TDV İslam Ansiklopedisi içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi C.Ek-1* (s. 709-710). Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G., & Tanındı, Z. (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*. Ankara: Kūltūr ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bartrum, G. (2002). *Albrecht Dürer and His Legacy The Graphic Work of a Renaissance Artist*. Spain: The British Museum Press.

Bozkurt, N. (2022). Kavuk. TDV İslam Ansiklopedisi içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi C.25* (s. 71-72). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Byran, M. (1886). *Dictionary of Painters And Engravers Biographical And Critical*. London: George Bell And Sons.

Chatto, W. A. (1848). *Facts And Speculations On The Origin And History of Playing Cards*. London: John Russell Smith.

Culin, S. (1898). *Chess and Playing Cards*. Washington: Government Printing Office.

Danişmend, İ. H. (1982). *Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı*. İstanbul: İstanbul Kitabevi Yayınları.

Dummett, M. (1980). *The Game Of Tarot*. London: Duckworth.

Dummett, M., & Abu-Deeb, K. (1973). Some Remarks On Mamluk Playing Cards. *Journal Of The Warburg And Courtauld Intitutes Vol.36*, 106-128.

Encyclopaedia Britannica Editörleri. (2022, Ağustos 12). *Game*. Encyclopaedia Britannica Web Sitesi: <https://www.britannica.com/topic/game-recreation> adresinden alındı

Esin, E. (1992). BÖrk. TDV İslam Ansiklopedisi içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi C.6* (s. 327-328). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi Yayınları.

Falkener, E. (1892). *Games Ancient And Oriental And How To Play Them*. London: Longmans.

Fischer, E. (1964). Melchior Lorck: En Dansk Vagants Levnedsløb I Det 16. Aarhundrede. *Fund Og Forskning I Det Kongelige Biblioteks Samlinger V.II*, 33-71.

Haupt, A. (1904). *Peter Flettner Der Erste Meister Des Otto-Heinrichsbau Zu Heidelberg*. Leipzig: Verlag Von Karl W.Heirseemann.

Historical Playing Cards. (2022, Ağustos 20). *Mamluk cards, ca. 1500: Historical Playing Cards*. Historical Playing Cards Web Sitesi: <https://cards.old.no/1500-mamluk/> adresinden alındı

Hoffmann, D. (1974). *Kartenspieldes Meisters PW* . München: Heimeran Verlag.

Huizinga, J. (2006). *Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Husband, T. B. (2015). *The World in Play Luxury Cards 1430-1540*. New York: Yale University Press.

Hutchison, J. C. (1990). *Albrecht Dürer a Biography*. New Jersey: Princeton University Press.

Keir, C. o. (2022, Ağustos 20). *Fragment of a design for a playing card: The Eight of Cups*. Dallas Museum of Art: <https://collections.dma.org/artwork/5344459> adresinden alındı

Kemper, R. H. (1977). *A History of Costume*. New York: Newsweek Books.

Lehrs, M. (1930). *Geschichte und Kristischer Katalog Des Deutschen, Niederlandischen und Französischen Kupferstichs Im XV.Jahrhundert Band VII*. Wien: Gesellschaft Für Verwielfaltigende Kunt.

Leyden, R. v. (1982). *Ganjifa The Playing Cards of India*. London: Victoria and Albert Museum.

Lo, A. (2000). The Game of Leaves: An Inquiry Into The Origin of Chinese Playing Cards. *Bulletin of The School of Oriental and African Studies*, 389-406.

Lonicer, P. (1578). *Chronicorum Turcicorum*. Frankfurt: Sigmund Fe-
yerabend.

Mahir, B. (2011). Avrupa Resim ve Gravürlerindeki Betimleriyle Osmanlı Sultanları I. Mustafa, II. Osman ve İbrahim. Z. Yasa Yaman, & S. Bağcı içinde, *Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Kesişmeler ve Sanat Prof. Dr. Günsel Renda'ya Armağan* (s. 165-172). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Mayer, L. A. (1971). *Mamluk Playing Cards*. Leiden: Brill.

Meine Bibliothek. (2022, Ağustos 22). *Catalog: Meine Bibliothek* . Meine Bibliothek Web Sitesi: <http://www.zeno.org/Kunstwerke/B/Schoen,+Erhard%3A+Portr%C3%A4t+des+Sultans+Suleiman+II.?hl=sulta> adresinden alındı

Meine Bibliothek A. (2022, Ağustos 22). *Catalog: Meine Bibliothek* . Meine Bibliothek Web Sitesi: <http://www.zeno.org/Kunstwerke/B/Ostendorfer,+Michael%3A+Portr%C3%A4t+des+Sultans+Suleiman> adresinden alındı

National Museums Liverpool. (2022, Ağustos 22). *Collections: National Museums Liverpool*. National Museums Liverpool Web Sitesi: <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/artifact/henry-viii> adresinden alındı

Needham, J., & Tsuen-Hsui, T. (1985). *Science and Civilisation in China Volume V*. London: Cambridge University Press.

O'Donoghue, F. M. (1901). *Playing Cards of Various Ages and Countries selected from the collection of Lady Charlotte Schreiber*. London: William Clowes And Sons.

Ottoman Turkish Garment Database. (2022, Ağustos 22). *Kaftan: Ottoman Turkish Garment Database*. Ottoman Turkish Garment Database Web Sitesi: <http://issendai.com/ottoman-turkish/fur-lined-caftan-of-bayezid-ii/> adresinden alındı

Ottoman Turkish Garment Database A. (2022, Ağustos 22). *Kaftan: Ottoman Turkish Garment Database*. Ottoman Turkish Garment Database

Web Sitesi: <http://issendai.com/ottoman-turkish/saz-kaftan-of-prince-ba-yezid/> adresinden alındı

Österreichische Nationalbibliothek. (2022, Ağustos 22). *Collection: Österreichische Nationalbibliothek*. Österreichische Nationalbibliothek Web Sitesi: https://search.onb.ac.at/primo-explore/fulldisplay?docid=ONB_alma21432646050003338&context=L&vid=ONB&lang=de_DE&search_scope=ONB_gesamtbestand&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,Pieter%20de%20Jode%20%20%C4%B0brahim&offset=0 adresinden alındı

Parlak, Ö. F. (2017). Antagonist Images of the Turk in Early Modern European Games. *Middle East - Topics & Arguments*, 87-95.

Parlett, D. (2022, Ağustos 13). *Playing Cards*. Encyclopedia Britannica Web Sitesi: <https://www.britannica.com/topic/playing-card> adresinden alındı

Rosenfeld, H. (1960). Die Beziehung Der Europäischen Spielkarten Zum Orient Und Zum Ur-Schach. *Archiv für Kulturgeschichte Band 42*, 1-36.

Rouille, G. (1553). *Promptuarium Iconum Insigniorum*. Lyon.

Ruby, J. (2000). Avrupa'dan İstanbul'a. B. H. Majer içinde, *Padişahın Portresi Tesavir-i Al-i Osman* (s. 136-163). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

SMK Open. (2022, Ağustos 21). *Collection: SMK Open*. SMK Open Web Sitesi: https://open.smk.dk/artwork/image/KKSgb11622?q=*&page=0&filters=creator%3ALorck%252C%2520Melchior adresinden alındı

Şahin, M. (2021). Yavuz Sultan Selim'in Gravür Portreleri. A. Budak, T. Uyar, A. Altın, S. Maraşlı, C. Erpek, A. Arı, & E. Kavalçalan içinde, *24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı* (s. 657-669). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.

Taylor, E. S. (1865). *The History of Playing Cards: With Anecdotes of The Use in Conjuring, Fortune-telling, and Card-sharpping*. London: John Camden Hotten.

The Art Gallery of South Australia. (2022, Ağustos 20). *Collection: The Art Gallery of South Australia*. The Art Gallery of South Australia

Web Sitesi: <https://www.agsa.sa.gov.au/collection-publications/collection/works/tree-of-the-ottoman-sultans/24876/> adresinden alındı

The British Museum. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1878-1012-41 adresinden alındı

The British Museum A. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1878-1012-24 adresinden alındı

The British Museum B. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1878-1012-42 adresinden alındı

The British Museum C. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1896-0501-381-1-51 adresinden alındı

The British Museum D. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1876-1014-1617-1668 adresinden alındı

The British Museum E. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1896-0129-1-253 adresinden alındı

The British Museum F. (2022, Ağustos 20). *Collection: The British Museum*. The British Museum Web Sitesi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1895-0122-577 adresinden alındı

The Metropolitan Museum of Art. (2022, Ağustos 20). *Collection: the Metropolitan Museum of Art*. The Metropolitan Museum of Art Web Sitesi: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/704742> adresinden alındı

Vinne, T. L. (1876). *The Invention of Printing*. New York: Francis Hart & Co.

Wilkinson, W. H. (1895). Chinese Origin of Playing Cards. *The Amerikan Antropologist Volume - VIII*, 61-78.

Willshire, W. H. (1879). *A Descriptive Catalogue of Playing And Other Cards In The British Museum*. London: Order of The Trustees.